

DEFINIERA BEGREPP

Aktivitet 2

DEFINIERA BEGREPP

Aktivitet 2

ARBETSGRUPPENS RAPPORT

ALLMÄN PRESENTATION AV FRÅGESTÄLLNINGEN

Inom ABM-sektorn används många gånger termer och begrepp som ges olika betydelser, både inom en och samma institution och vid olika institutioner inom sektorn. Så till exempel har fotografen, datateknikern och bibliotekarien olika uppfattning om definitionen av begreppet ”bild”. Uppfattningen skiljer sig också åt vad gäller bibliotekariens, bildarkivariens respektive konsthistorikerns syn på samma begrepp. Att försöka skapa insikt om de skilda synsätten och att försöka enas kring en gemensam terminologi blev därför en viktig initial uppgift inom projektet.

UPPDRAG

Enligt den reviderade projektplan som fastställdes den 19 november 2001 skulle arbetsgruppen inom aktivitet 2 i samverkan med Terminologicentrum (TNC) definiera ett antal för projektet nödvändiga begrepp. På så vis skulle man skapa förutsättningar för en entydig och smidig kommunikation mellan projektets olika deltagare.

Enligt uppdraget skulle aktiviteten inledas av en inventering av de begrepp som behövde definieras och fastställande av en terminologisk arbetsmetod. Resultatet av gruppens arbete skulle sammanställas i en ordlista med definitioner. Arbetet skulle dokumenteras fortlöpande och aktivitetens slutrapport skulle vara projektgruppen tillhanda senast den 19 januari 2002.

ORGANISATION AV ARBETET

10 personer från projektets olika institutioner har med varierande frekvens deltagit i aktiviteten under ledning av Magdalena Gram, KB. En introduktionskurs och 15 arbetsmöten har hållits under perioden maj-november 2001.

Terminologicentrum (TNC) har medverkat i arbetet vid tre tillfällen. Den 9 maj 2001 anordnades en två timmars introduktionskurs i terminologi med Åsa Holmér, TNC som gästföreläsare. 28 personer från KB, NM samt RAÅ deltog i utbildningen. Den 22 maj startade aktiviteten med ett arbetsmöte, där Anna-Lena Bucher samt Åsa Holmér från TNC kort repeterade de grundläggande principerna för terminologiarbetet som presenterats vid introduktionskursen den 9 maj. I samband med detta möte inleddes också en bearbetning av de begrepp som arbetsgruppen hade för avsikt att definiera. Inför arbetsgruppens sista möte den 23 november granskades den då aktuella termlistan av Gunnel Johansson, TNC som senare också deltog vid det avslutande mötet.

Ett terminologiskt ordlisteprojekt kan indelas i nio olika faser:

1. Bestämning av målgrupp samt avgränsning av ämnet.
2. Insamling av underlagsmaterial.
3. Excerpering.
4. Upprättande av begreppssystem.
5. Definitionsskrivning.
6. Val av termer och ekvivalenter.

7. Remiss.
8. Slutredigering.
9. Publicering i ordlista eller termbank.

Arbetsgruppen har i huvudsak följt denna modell. Tvingande tidsmarginaler har dock inte medgivit upprättande av fullständiga begreppssystem eller av ett remissförfarande.

Vid avgränsningen och beskrivningen av det terminologiska fältet har arbetsgruppen relaterat till uppdragets formulering, nämligen att sammanställa en lista som främst skulle kunna tjäna som ett arbetsdokument inom projektet men som även skulle kunna användas av andra ABM- och kulturarvsinstitutioner vid genomförandet av liknande projekt. Med utgångspunkt från de begrepp och termer som låg i uppdraget beslutade arbetsgruppen att koncentrera utredningen till sådana begrepp som kunde antas förorsaka särskilda bekymmer i projektarbetet om de inte diskuterats och definierats.

Inför arbetet med definitioner uppmanades arbetsgruppsledamöterna att i första hand kartlägga de olika termernas användning vid respektive institution. Vid arbetet med att finna termer och definitioner som alla kunde enas kring rekommenderades arbetsgruppsledamöterna att exciperera tillförlitliga källor såsom TNC:s termlistor, Svenska datatermgruppens lista samt svensk och utländsk standard (SS, ISO). I flera fall har andra källor utnyttjats, både digitala och tryckta. En viss samordning har även skett med det terminologiska arbete som parallellt utförts inom Fotorådet. Projektets speciella förutsättning, det breda ABM-perspektivet, har dock medfört att ingrepp gjorts i de flesta definitioner man utnyttjat. En förteckning över viktiga, utnyttjade källor ges i anslutning till delrapporten.

Under själva arbetsprocessen har termerna delats in i registreringstermer respektive tekniska termer. Avsikten var att på så vis få till stånd en organisation, där arbetsgruppens olika ledamöter kunde arbeta med begrepp inom områden som bäst motsvarade deras sakkunskap. Mot slutet av arbetsprocessen, närmare bestämt de sista fem arbetsmötena, sammanfördes den ursprungligen uppdelade arbetsgruppen för en gemensam granskning och bearbetning av samtliga termer.

Termlistan har i samband med utarbetandet av aktivitetens delrapport skickats ut till aktivitetens arbetsgruppsledamöter. De smärre justeringar som arbetsledaren företagit i slutskedet har parterna inom arbetsgruppen dessförinnan fått ta ställning till.

GENOMFÖRANDE

Den ursprungliga projektskissen daterad 2001-02-15 upptog sju exempel på problematiska begrepp: *bild*, *bildfil*, *bilddatabas*, *format*, *utbytesformat*, *dataelement* och *auktoritet*. Vid mötet med TNC den 22 maj fanns en sammanställning av de 29 termer som kom att ingå i projektplanen: *arkivbildare*; *auktoritet*, *auktoritetsregister*, *tesaurus*; *bild*, *bildfil*, *bildfångst*, *bilddatabas*; *databärare*; *data dictionary*; *dataelement*, *dataelementkatalog*; *format*, *utbytesformat*; *indexering*, *klassificering*; *metadata*; *objekt*, *föremål*; *original*, *digitalt original*, *förlaga*, *kopia*, *avbildning*; *proveniens*; *term*; *upphovsman*; *ämnessord*, *motiv*.

Termerna grupperades efter detta möte i tekniska termer, registreringstermer samt termer som hade både med tekniken och med registreringen att göra. Inom dessa kategorier har även vissa andra avgränsade begreppsstrukturer kunnat urskiljas, bland annat sådana som är relaterade till begreppen *bild*, *fotografi*, *original* och *kopia*, *klassificering* och *indexering*, *databas* och *dataelement*.

Redan vid det första arbetsmötet den 22 maj konstaterades att *bild* med sido- och underordnade begrepp skulle bereda särskilda svårigheter. Tillsammans med TNC formulerade arbetsgruppen olika tänkbara definitioner av begreppet *bild*:

1. föreställning grundad på synintryck
2. (antonym [motsats]: text) illustration
3. objekt bestående av en tvådimensionell presentation (till exempel grafiska blad, målningar, vykort, fotografier etc.)
4. objekt som är inskannade eller digitalt fotograferade och som lagras i form av digitala bildfiler

Arbetsgruppen konstaterade, att begreppet *bild* inom NM användes för att referera till de fotografiska avbildningar av objekt som fanns i museets bildarkiv, däremot knappast för att referera till objekt som ingår i museets samlingar. Vid KB utnyttjas *bild* snarast som motsatsord till text.

Svårigheten att komma tillrätta med begreppet *bild* innebar inledningsvis att vissa inom arbetsgruppen ansåg att den borde utmärkas som en icke-rekommenderad term. Redan projektets arbetsnamn ledde tanken fel. Begreppet *bilddatabas* visade sig nämligen i hög grad ha annekterats av kommersiella bildbyråer och även vara frekvent utnyttjat som term för databaser med digitaliserade fotografier eller avbildningar av objekt. Eftersom KB och NM var inriktade på databaser med registrerade *objekt* diskuterades under vissa perioder möjligheten att byta namn på projektet. Efter samråd med styrgruppen vid ett möte den 22 oktober 2001 beslutades dock att projektets namn skulle gälla under själva projektperioden. Arbetsgruppen vill samtidigt markera, att det är synnerligen angeläget att man vid uppbyggnaden av en databas – bilddatabas eller föremålsdatabas – gör klart för sig om man avser att beskriva själva objekten, fotografiska avbildningar av objekten eller fotografier – analoga eller digitala – som inte ingår i samlingarna. Beslutet om inriktning får betydelse för selekteringen av vad som skall ingå i databasen och hur det som ingår där skall beskrivas men också för användarnas uppfattning om vad man ser på skärmen.

I samband med försöken att definiera *bild* och sålla ut mera exakta termer för de företeelser som diskuterades i projektet presenterade Lillie Johansson, NM ett förslag till definitioner av *bild*, *bildobjekt*, *bildkonst*, *fotografi*, *fotografiskt objekt*, *fotografisk avbildning av objekt*, *digital bild*, *objekt* samt *samlingar*, bilaga 2. I den slutgiltiga termlistan har *bildkonst* strukits och i stället för *fotografisk avbildning av objekt* talas enbart om *fotografisk avbildning*.) Utredningen innebar ett avgörande steg framåt i den terminologiska processen och ett medvetandegörande av det faktum, att fotografiska avbildningar av objekt i princip inte ingick bland de objekt kategorier som skall behandlas inom aktivitet 3, som gäller registrering. Bakgrunden till detta ställningstagande var inte någon estetisk värdering utan konstaterandet att fotografiska avbildningar på NM inte är inventarieförda och samlade som *objekt*. Vidare bearbetas det fotografiska området inom Fotorådets projekt ”Svensk nationell fotodatabas”.

Begreppet *motiv* har krävt särskild uppmärksamhet med anledning av den delaktivitet som gäller ”Motivindexering”. Ett motiv kan vara något som en bildframställning avbildar. Det kan också vara något som den representerar, illustrerar eller symboliserar. Det kan utgöras av såväl ting som platser, personer, händelser, litterära utsagor, abstrakta idéer eller utsagor. Speciella svårigheter erbjuder motiv som ornament av olika slag. Arbetsgruppen har presenterat en relativt enkel definition av *motiv* och samtidigt föregripit vissa komplikationer inom delaktiviteten ”Motivindexering.”

Som andra särskilt problematiska begrepp framstod *kopia*, *original*, *reproduktion*, *samlingar* samt *upphovsman*. De tre förstnämnda spänner över såväl registrerings- som teknikområdet. Allmänt kan hävdas att begreppen *original* och *kopia* är avhängiga av varandra: om något utpekats som original, finns det också en kopia och vice versa. Samtidigt måste båda definieras utifrån en speciell kontext: det som i ett led blivit en kopia, kan i nästa utnyttjas som ett original.

Arbetsgruppen konstaterade dessutom, att originalbegreppet över huvud taget inte används, då man inom NM talar om objekt i samlingarna. Däremot aktualiseras begreppet ofta vid samtliga ABM-institutioner i samband med repro- och fotoverksamhet samt digitalisering. Utvecklingen av den digitala tekniken har komplicerat språkbruket; i det digitala sammanhanget finns knappast några original, däremot finns behov av att kunna särskilja vad arbetsgruppen benämnt *masterversion av bildfil*.

När det gäller begreppet *kopia* har arbetsgruppen formulerat en tvåledad definition, en som gäller inom dataområdet och en som gäller inom bildkonstområdet. Den exakta avbildningen är egentligen möjlig enbart inom dataområdet, inom bildkonstområdet gäller att det som benämns *kopia* skall vara en avbildning i samma medium och material som originalet. Det enda som skiljer begreppet *reproduktion* från *kopia* är egentligen, att reproduktionen till skillnad från kopian enligt definitionen inte behöver vara utförd i samma material som förlagan.

Inom museivärlden hanterar man ”föremål” och gör det som regel på ”objektnivå”, dvs. varje föremål inventarieförs och registreras för sig. Arkiv och bibliotek har inte samma tradition, vare sig när det gäller hanteringen av det material man har i uppgift att förvalta eller när det gäller de språkliga begreppen. *Objekt* är den term arbetsgruppen kommit fram till som den i ABM-sammanhanget mest neutrala när det gäller enstaka entiteter i en kulturarvsinstitutionens samlingar. Termen *samlingar* i slutrapportens ordlista är resultatet av en längre diskussion inom arbetsgruppen, som fann att man inom projektet hade behov av en term för att benämna den sammantagna mängd objekt som en kulturarvsinstitution har i uppdrag att förvalta.

Begreppet *upphovsman* är knappast aktuellt vid arkiven, där man snarare talar om ”arkivbildare”. En ökad tendens att registrera på objektnivå börjar emellertid förändra synen. Vid biblioteken har *upphovsman* haft en jämförelsevis snäv betydelse, vilket framgår bland annat av definitionerna i *Katalogiseringsregler för svenska bibliotek*. En allt mera utbyggd copyright har sannolikt bidragit till att man inom ISO för närvarande arbetar med att ta fram en *International Standard Text Code*, där man använder termen ”creator” och försöker ange relationerna mellan denna part respektive ”contributor”, ”author”, ”deriver” och ”modifier”. Inom biblioteksvärlden finns också försök till komplettering och differentiering av upphovsmannabegreppet, särskilt inom olika specialsamlingsområden, bland annat kartor, bilder och musiktryck. Inom museivärlden är det komplicerade upphovet ofta föremål för samvetsgranna undersökningar.

Begreppet *term* har definierats enbart därför att det använts på ett avvikande och förvirrande sätt i samband med det av INSAM (Informationssystem i samverkan vid svenska museer) utvecklade så kallade *Sweterm* (Uniform procedures for term descriptions in Swedish museum database systems), som i själva verket består av vissa regler för bildande av systematiskt namngivna dataelement. Termen ”data dictionary”, som på grund av missvisande översättningar ibland förväxlats med svenska *dataelementkatalog*, fanns med i arbetsgruppens lista under en längre period men ströks i ett sent skede. ”Data dictionary” kommenteras i stället i anmärkningen till termen *dataelementkatalog*.

RESULTAT OCH SLUTSATSER

Svårigheterna att enas kring definitioner och termer ökar givetvis i ett partssammansatt projekt. Inte oväntat visade sig de tekniska begreppen mindre svårbemästrade än de begrepp som gällde registreringen, där abstraktionsgraden ofta är hög. Sammanfattningsvis kan sägas att det terminologiska arbetet inom projektet inneburit en krävande och tidsödande process, som samtidigt givit den nödvändiga grunden för fortsatt kommunikation.

Arbetsgruppens resultat och slutsatser framgår av dokumentet *Termlista*.

Under vissa faser av projektet har antalet termer varit uppe i drygt 50, i slutrapportens termlista ingår 43 termer med definitioner. Av projektplanens 29 begrepp har vissa strukits eftersom de inte uppfattats som oumbärliga för en smidig kommunikation inom projektet, i andra fall har begreppsutredningen resulterat i val av mer exakta termer. Följande 29 termer avviker från den ursprungliga listan över begrepp: *analogt fotografi, auktoriserad form, auktoritetspost, bildobjekt, data, databas, databasapplikation, databashanterare, dataelementnamn, dataelementtyp, dataelementvärde, dator, digital bild, digitalt fotografi, fil, filformat, fotografi, fotografiskt objekt, fotografisk avbildning, indexera, klassificera, katageoriindela, klassifikationssystem, kontrollerad ordlista, kontrollerad term, masterversion av bildfil, motiv, reproduktion, samlingar.*

I samband med det sista mötet inom arbetsgruppen fattades vissa principiella beslut beträffande den slutgiltiga termlistan:

- I fältet ”term” anges den term som arbetsgruppen rekommenderar.
- I fältet ”synonym” anges enbart ”äkta” synonymer. I många fall är dessa synonymer närmast *icke rekommenderade termer*, vilket dock inte särskilt angivits.
- I fältet ”källa” anges en uppgift endast i de fall då definitionen i princip är ett direkt citat.
- Jämför-hänvisningar i fältet ”anmärkning” förekommer endast när de syftar till ett förtydligande av relationer mellan termer.
- I fältet ”definition” kursiveras de termer som finns definierade på annan plats i listan.
- I fältet ”engelska” anges i vissa fall en engelsk översättning av den rekommenderade svenska termen. En översättning innebär i realiteten mera sällan en riktigt ekvivalent, därför anges en engelsk term endast då den kan betraktas som en tillförlitlig översättning.

REFERENSER

Den följande listan anger dels sådana källor som citeras i termlistans definitioner, dels sådana som utgjort ett mera allmänt stöd i arbetet med definitionerna.

Arkivteknik : ordlista, 3. utg., SS 62 80 10.

Benito, Miguel, *Bibliotekstermer : svenska-engelska-franska-spanska-tyska-finska*, 2., rev. och utök.uppl., Borås 1997.

Besser, Howard & Jennifer Trant, *Introduction to imaging : issues in constructing an image database*, Los Angeles, Calif., 1996,

<http://www.getty.edu/research/institute/standards/introimages/homepage.html>

Svensk översättning: *Introduktion till bilddigitalisering*, Stockholm 1998.

Blankett- och dokumentteknik : terminologi, 1. utg., SIS 61 30 01.

CEDARS, *Digital preservation and metadata*, <http://www.ukoln.ac.uk>

Computer Sweden, <http://domino.idg.se/cs/sprak.nsf>

Dataordboken : informationsteknik : ordlista, 4. [dvs. 3.] utg., Stockholm 1999, SS 01 16 01.

Electronic imaging : vocabulary, 1. ed., 1999, ISO 12651.

Elektronisk dataväxling inom administration, handel och transport (EDIFACT) : syntaxregler på tillämpningsnivå, 1991, SS-ISO 9735.

Getty Vocabulary Databases <http://www.getty.edu/research/tools/vocabulary>

<http://foldoc.dic.ic.ac.uk/foldoc/foldoc/index.html>

Gill, Tony & Anne Gilliland-Swetland & Murtha Baca, *Introduction to metadata: pathways to digital information*, Los Angeles, Calif., 1998.

Gram, Magdalena & Ulrika Kjellman, *Plattform för bilddatabaser : rapport*, Stockholm 2000, Rapport / Kungl. biblioteket ; 27.

Hellsten, Unn & Margareta Rosfelt, *Ämnesordsindexering : en handledning*, Stockholm 1999.

International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA), *Guidelines for authority records and references*, München 2001, <http://www.ifla.org/VII/s13/garr/garr.pdf>

Katalogiseringsregler för svenska bibliotek, 2. uppl., Lund 1990.

Lingärde, Ulf, *Nya dataordboken*, 6. uppl., Stockholm 2000.

Metoder och principer i terminologiarbetet, Stockholm 1999, Spri rapport ; 481.

Mot glömskans tyranni : en nationell bevarandeplan för fotografi, Stockholm 1997.

Photography : electronic still-picture cameras : terminology, 2000, ISO/TC 42/SC.

Photography : electronic still picture imaging : terminology, 2001, ISO TC 42/SC N 4723

Reprografi : terminologi, 1. utg., SIS 03 53 10.

Riksarkivet, *Allmänna regler för auktorisering av institutionsnamn och personnamn*, <http://www.ra.se/nad/auktor/Regel0.html>

- *Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om upptagningar för automatisk databehandling (ADB-upptagningar)*, RA-FS 1994:2.

Standardiseringen i Sverige. Allmänna standardiseringsgruppen, *GIS-ordboken : terminologi för geografiska informationssystem och datorstödd kartframställning*, 1. utg., Stockholm 1996, STG handbok ; 167, [http://www.stf.se/it/ordlista/index .htm](http://www.stf.se/it/ordlista/index.htm)

Svenska datatermgruppen, *Ordlista*, version 19, 2001, <http://www.nada.kth.se/dataterm/rek.html>

Tekniska basord, Stockholm 1995, Tekniska nomenklaturcentralens publikationer ; 98.

Definiera begrepp

TERMLISTA

Inledande anmärkningar

- I fältet ”term” anges den term som arbetsgruppen rekommenderar.
- I fältet ”synonym” anges enbart ”äkta” synonymer. I många fall är dessa synonymer närmast *icke rekommenderade termer*, vilket dock inte särskilt angivits.
- I fältet ”källa” anges en uppgift endast i de fall då definitionen i princip är ett direkt citat.
- Jämför-hänvisningar i fältet ”anmärkning” är förekommer endast när de syftar till ett förtydligande av relationer mellan termer.
- I fältet ”definition” kursiveras de termer som finns definierade på annan plats i listan.
- I fältet ”engelska” anges i vissa fall en engelsk översättning av den rekommenderade svenska termen. En översättning innebär i realiteten mera sällan en riktigt ekvivalent, därför anges en engelsk term endast då den kan betraktas som en tillförlitlig översättning.

Term **analogt fotografi**
Definition fotografi framställt på ljuskänsligt material
Anmärkningar -
Källa *Mot glömskans tyranni* (1997)
Synonymer -
Engelska -

Term **auktoriserad form**
Definition form för *term* eller namn som godkänts för användning vid registrering
Anmärkningar -
Källa -
Synonymer godkänd form
Engelska uniform heading

Term **auktoritet**
Definition källa som enligt överenskommelse utgör standard för stavning, *termer* eller policy vid registrering
Anmärkningar -
Källa -
Synonymer -
Engelska -

Term **auktoritetspost**
Definition post bestående av en *auktoriserad form* för term eller namn kombinerad med andra informationselement som bidrar till att identifiera och särskilja det som den auktoriserade formen betecknar
Anmärkningar Identifierande och särskiljande information för personer och institutioner är t. ex. uppgifter om verksamhetstid eller levnadstid och verksamhetsområde.
Källa -
Synonymer -
Engelska authority record

Term	auktoritetsregister
Definition	register innehållande <i>auktoritetsposter</i>
Anmärkningar	-
Källa	-
Synonymer	-
Engelska	authority file
Term	bild
Definition	tillverkad, synlig gestaltning i två dimensioner, vars betydelsebärande delar är närvarande på en och samma gång för seendet och genom sin samtida inbördes verkan bildar mening
Anmärkningar	”Bild” definieras ovan som något specifikt i förhållande till exempelvis talat språk, text eller musik. I definitionen inbegrips inte rörliga bilder.
Källa	-
Synonymer	-
Engelska	image
Term	bildfil
Definition	<i>fil</i> som via en applikation kan manifesteras som en <i>bild</i>
Anmärkningar	En bildfil kan vara skapad genom fotografering och skanning eller med hjälp av ett datorprogram. Genom ett datorprogram kan den visas som en skärmbild och via en skrivare kan den materialiseras som en utskrift. Jfr ”digital bild”.
Källa	-
Synonymer	-
Engelska	image file
Term	bildfångst
Definition	skapandet av en <i>bildfil</i>
Anmärkningar	Den utnyttjade tekniken vid bildfångst är ofta skanning.
Källa	-
Synonymer	-
Engelska	image capture
Term	bildobjekt
Definition	<i>objekt</i> i form av <i>bild</i>
Anmärkningar	I begreppet ”bildobjekt” innefattas inte fotografiska avbildningar av objekt eller bildobjekt. Exempel på bildobjekt är måleri (stafflimåleri, miniatyrer, ikoner, altarmålningar), teckningar, ritningar (arkitekturritningar, mönsterförlagor för tillämpad konst), silhuettklipp, tryck (originalgrafik, ornamentstick, affischer), fotografier.
Källa	-
Synonymer	-
Engelska	-
Term	data
Definition	representation av fakta, begrepp eller instruktioner i form lämpad för överföring, tolkning eller bearbetning av människor eller av automatiska hjälpmedel
Anmärkningar	-
Källa	<i>Tekniska basord</i> (1995)
Synonymer	-
Engelska	data

Term	databas
Definition	mängd av <i>data</i> som består av en eller flera <i>filer</i> som är strukturerade för snabb åtkomst och sökning
Anmärkningar	Termen används även i de fall då filerna endast omfattar de strukturer, tabeller, relationer eller annan typ av strukturell information som utgör grunden för hur data lagras.
Källa	-
Synonymer	-
Engelska	database
Term	databasapplikation
Definition	datorprogram via vars gränssnitt användare kommunicerar med en <i>databashanterare</i>
Anmärkningar	-
Källa	-
Synonymer	-
Engelska	database application program
Term	databashanterare
Definition	programvara som hanterar lagring, återsökning och uppdatering av posterna i en <i>databas</i>
Anmärkningar	Databashanterare är till för fortlöpande kontroll av att databasen är uppdaterad, fullständig och tillförlitlig. De är oftast serverbaserade och möjliggör det s.k. client/serverkonceptet.
Källa	-
Synonymer	-
Engelska	database management system (DBMS)
Term	databärare
Definition	underlag för lagring och överföring av uppgifter
Anmärkningar	Exempel på databärare är magnetband, hårddisk.
Källa	<i>RA-FS</i> 1994:2
Synonymer	-
Engelska	data medium
Term	dataelement
Definition	<i>data</i> som utgör en enhet inom en datamängd och som i ett givet sammanhang behandlas som en helhet
Anmärkningar	Ett dataelement tillhör en viss dataelementtyp och specificeras av sitt dataelementvärde. Ett dataelement existerar endast i sitt sammanhang. Se exempel under ”dataelementkatalog”.
Källa	<i>GIS-ordboken</i> (1996), <i>Dataordboken</i> (SS 01 16 01)
Synonymer	-
Engelska	data element

Term **dataelementkatalog**
Definition förteckning över *dataelementtyper* som förekommer i ett visst sammanhang
Anmärkning Dataelementkataloger omfattar dataelement, beskrivning av dataelementtyp och/eller exempel på dataelementvärde. Termen ”dataelementkatalog” skall ej förväxlas med ”datakatalog”, som i samband med databaser har den mycket specifika betydelsen "data om databaser", dvs. en katalog innehållande data som fältnamn, tabeller, variabler, datatyper, rättigheter till dataelement etc. Datakatalogen kan vara ett enskilt system eller en integrerad del av en databashanterare. Exempel på uppgifter i en dataelementkatalog:

<i>Dataelementnamn</i>	<i>Dataelementtyp</i>	<i>Exempel på dataelementvärde</i>
Namn	Personnamn bestående av tilltalsnamn och efternamn	Samuel Andersson
Födelsedatum	Personens födelsedatum angivet i siffror enligt modellen ÅÅÅÅ-MM-DD	1972-03-14
Födelseort	Ort där personen var mantalsskriven vid födelsen	Visby

Källa -
Synonymer -
Engelska data element directory

Term **dataelementnamn**
Definition ett eller flera ord i klartext som identifierar en *dataelementtyp*
Anmärkning Termen är ej synonym med ”dataelementtagg”, som är en unik beteckning för ett dataelement i programmeringssammanhang. Se exempel under ”dataelementkatalog”.
Källa SS-ISO 9735 (1991)
Synonymer -
Engelska -

Term **dataelementtyp**
Definition typ av *data* (informationskategori) med överenskommen benämning (*dataelementnamn*) och innebörd (vilken typ av begrepp som *dataelementvärdet* ska referera till)
Anmärkning Se exempel under ”dataelementkatalog”.
Källa -
Synonymer -
Engelska data element type

Term **dataelementvärde**
Definition den information (datavärde) som ett specifikt *dataelement* innehåller
Anmärkning Dataelementvärdet är en faktisk representation av dataelementtypen och utgör tillsammans med detta ett dataelement. Se exempel under ”dataelementkatalog”.
Källa Dataordboken, GIS-ordboken.
Synonymer -
Engelska data element value

Term **dator**
Definition apparat för databehandling som utan mänskligt ingripande under körning kan utföra omfattande beräkningar med stort antal aritmetiska operationer eller logikoperationer
Anmärkning -
Källa *Dataordboken* (SS 01 16 01)
Synonymer datamaskin
Engelska computer

Term **digital bild**
Definition *bild* som genererats via en *bildfil*
Anmärkningar En digital bild kan utifrån ett datorprogram visas som en skärmbild och via en skrivare materialiseras som en bildutskrift. Jfr ”bildfil”.
Källa -
Synonymer -
Engelska -

Term **digitalt fotografi**
Definition fotografi skapat och lagrat som en *bildfil*
Anmärkningar -
Källa -
Synonymer -
Engelska -

Term **fil**
Definition logiskt sammanhängande enhet för datalagring i ett filsystem
Anmärkningar -
Källa -
Synonymer -
Engelska file

Term **filformat**
Definition specifikation för hur *data* lagras i en *fil*
Anmärkningar -
Källa -
Synonymer -
Engelska file format

Term **fotografi**
Definition bild framställd med kamera
Anmärkningar -
Källa *Mot glömskans tyranni* (1997)
Synonymer -
Engelska photograph

Term **fotografisk avbildning**
Definition *fotografi* som i sig självt inte utgör ett *objekt* i en kulturarvsinstitutionens *samlingar*
Anmärkningar Exempel på fotografiska avbildningar är de fotografier av objekt i en kulturarvsinstitutionens samlingar som används som förlagor när ett objekt skall återges i bild i en trycksak eller i en dataapplikation.
Källa -
Synonymer -
Engelska -

Term **fotografiskt objekt**
Definition *bildobjekt* som är ett *fotografi*
Anmärkningar -
Källa -
Synonymer -
Engelska -

Term **förlaga**

Definition det som är utgångspunkt för *reproduktion*

Anmärkningar -

Källa -

Synonymer -

Engelska -

Term **indexera**

Definition med hjälp av termer beskriva t.ex. innehåll eller egenskaper i syfte att sortera och återsöka

Anmärkningar Jfr ”kategoriindela” och ”klassificera”. De termer som används vid indexering bör hämtas från en kontrollerad ordlista.

Källa -

Synonymer -

Engelska index

Term **kategoriindela**

Definition gruppera enligt principen ”likar med likar” utan stöd av ett *klassifikationssystem*

Anmärkningar Kategoriindelning kan t.ex. innebära gruppering av objekt i institutionsöverskridande kategorier i syfte att underlätta samsökning i olika databaser. Indelningen kan ske oberoende av objektens fysiska placering. Jfr ”klassificera” och ”indexera”.

Källa -

Synonymer kategorisera

Engelska -

Term **klassificera**

Definition ordna enligt ett klassifikationssystem

Anmärkningar Jfr ”kategoriindela” och ”indexera”.

Källa -

Synonymer -

Engelska classify

Term **klassifikationssystem**

Definition system för klassindelning inom ett visst område, ofta hierarkiskt uppbyggt

Anmärkningar Klasserna i ett klassifikationssystem bör vara uttömmande – dvs. varje entitet inom det område som klassificeras bör tillhöra minst en klass – och ömsesidigt uteslutande – dvs. ingen entitet tillhör mer än en klass. Utanför det naturvetenskapliga området är det dock få klassifikationssystem som till fullo uppfyller dessa kriterier.

Källa -

Synonymer -

Engelska classification system

Term **kontrollerad ordlista**

Definition lista över *termer* som är godkända för användning vid registrering

Anmärkningar Jfr ”tesaurus”.

Källa -

Synonymer kontrollerad vokabulär

Engelska controlled vocabulary

Term **kontrollerad term**

Definition *term* hämtad från en *kontrollerad ordlista*

Anmärkningar -

Källa -

Synonymer -

Engelska controlled term

Term	kopia
Definition	1. Inom dataområdet: exakt avbildning eller återgivning 2. Inom bildkonstområdet: avbildning i samma material och medium som originalet
Anmärkningar	Jfr ”reproduktion”.
Källa	-
Synonymer	-
Engelska	-
Term	masterversion av bildfil
Definition	första generationen av en <i>bildfil</i>
Anmärkningar	-
Källa	<i>Electronic imaging</i> (ISO 12651)
Synonymer	-
Engelska	-
Term	metadata
Definition	data om data
Anmärkningar	Metadata är knutna endera till ett informationssystem eller till ett informationsobjekt med syftet att beskriva, administrera eller använda detta. Termen används vanligen för strukturerande uppgifter om digitala (och analoga) system. Metadata delas ofta upp i olika typer, exempelvis teknisk metadata som skapas för eller genereras av ett datasystem, administrativa metadata som beskriver hur ett system fungerar eller ett objekt skapats och metadata som rör objekten i systemet och deras egenskaper.
Källa	Gill, Tony, <i>Introduction to metadata</i> (1998)
Synonymer	-
Engelska	metadata
Term	motiv
Definition	det som en <i>bild</i> ger en synlig framställning av
Anmärkningar	Motiv är det som en bildframställning åskådliggör – genom att avbilda, representera, illustrera eller symbolisera – och som med hjälp av synsinnet kombinerat med kunskap om omvärlden och tidigare erfarenhet av bildframställningar kan uppfattas som ”en bild av” något.
Källa	-
Synonymer	-
Engelska	motif
Term	objekt
Definition	entitet som ingår i en kulturarvsinstitutions samlingar och som finns upptagen i den förteckning som dokumenterar det innehav av entiteter som kulturarvsinstitutionen har i uppdrag att förvalta
Anmärkningar	Objekt kan vara föremål (t.ex. möbler, keramik, målningar, teckningar, grafik, fotografier osv.), dokument (t.ex. böcker, brev, protokoll, bouppteckningar, dagböcker osv.), ljud- eller filmupptagning, digitalt skapad och lagrad dokumentation.
Källa	-
Synonymer	-
Engelska	object
Term	original
Definition	det som har använts för skapandet av en <i>kopia</i>
Anmärkningar	-
Källa	-
Synonymer	-
Engelska	-

Term	reproduktion
Definition	mångfaldigande med utgångspunkt från <i>förlaga</i>
Anmärkningar	Jfr ”kopia”. En reproduktion behöver till skillnad från en kopia inte vara utförd i samma material som förlagan. Jfr även ”reproducera” [av lat. <i>re-</i> , åter-, och <i>producere</i> , framföra], ånyo producera eller frambringa; mångfaldiga, avtrycka. Även en konstbild som mångfaldigats på detta sätt kallas reproduktion (”en reproduktion av Mona Lisa”).
Källa	-
Synonymer	-
Engelska	reproduction
Term	samlingar
Definition	den sammantagna mängd <i>objekt</i> som en kulturarvsinstitution har i uppdrag att förvalta
Anmärkningar	-
Källa	-
Synonymer	-
Engelska	collections
Term	term
Definition	benämning för begrepp inom visst fackområde
Anmärkningar	-
Källa	<i>Tekniska basord</i> (1995)
Synonymer	-
Engelska	term
Term	tesaurus
Definition	<i>kontrollerad ordlista</i> med de semantiska relationerna mellan <i>termerna</i> angivna
Anmärkningar	En thesaurus är ofta hierarkisk och omfattar i regel ett särskilt ämnesområde.
Källa	Getty vocabulary databases
Synonymer	-
Engelska	thesaurus
Term	upphovsman
Definition	person eller grupp av personer eller institution/organisation som har medverkat vid tillkomsten av ett <i>objekt</i>
Anmärkningar	Termen ”upphovsman” innefattar både den som står för det idémässiga innehållet i ett objekt och den som varit delaktig i dess tillkomst. Upphovsmannens specifika roll och bidrag skall anges med en relationsterm, t. ex. formgivning, layout, produktion, tillverkning.
Källa	-
Synonymer	-
Engelska	creator, originator

Definiera begrepp, Bilaga 1

BAKGRUND TILL DEFINITION AV BILD, BILDOBJEKT OCH FOTOGRAFISK AVBILDNING AV OBJEKT

Termen *bild* har tidigare i digitaliseringsprocessen använts för att referera till följande begrepp:

- Bild 1. Motsats till text (jfr ”bilden på Expressens löpsedel”)
- Bild 2. Tvådimensionella bildframställningar av olika slag såsom teckningar, akvareller, kartor, vykort o.s.v.
- Bild 3. Fotografier (oavsett form, funktion och ursprung)
- Bild 4. Digitala bilder (både i bemärkelsen bild som kompletterar textinformation i databas och digitala fotografier)

I den fortsatta processen kan det vara klargörande att särskilja mellan bild i bemärkelsen *bildobjekt* (som är en bestämning av Bild 1 och kan utgöras av Bild 2, 3 och 4) och bild i bemärkelsen *fotografiska avbildningar av objekt* (som också är en bestämning av Bild 1 men kan endast utgöras av Bild 3 och 4).

Principerna för databasregistrering, både avseende obligatoriska dataelement och termer, ser troligtvis olika ut beroende på om det är ett *bildobjekt* eller en *fotografisk avbildning av ett bildobjekt* som är föremål för registreringen. Ovanstående distinktion kan förhoppningsvis bidra till att underlätta kommunikationen mellan projektdeltagarna i det fortsatta arbetet med dessa frågor.

Syftet med distinktion är även att skapa förutsättningar för att i databassammanhang tydliggöra om den entitet som en datapost refererar till är ett *bildobjekt* som i original finns tillgängligt på den institution som ansvarar för databasen (t.ex. en etsning utförd av Rembrandt eller ett originalfotografi av Irwing Penn där han själv framställt den papperskopia som är registrerad) eller om det rör sig om en *fotografisk avbildning av ett bildobjekt* (ett svart/vitt fotografi av en etsning av Rembrandt; ett reproduktionsfotografi taget från en bok där Irwing Penn har publicerat ett urval av sina bästa fotografier).

Bild i bemärkelsen *synbild* (synintryck, anblick, vy, sceneri; den bild som finns i vars och ens synfält och som alltid kan uppfattas som ”framför en”), *spegling* (avspeglning, spegelbild, återspeglning, reflexion), *metafor* (liknelse, figurligt uttryck, trop), *inre bild* (uppfattning, föreställning, vision) liksom *rörliga bilder* (film, video, TV) har inte definierats då bild i dessa bemärkelser inte ska behandlas inom projektet.

Lillie Johansson 2001-09-02

